

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady és a nagy párizsi árvíz

Társadalom

Ady Endre 1909. december 13-án újabb párizsi utazásra szánja el magát. Immár ötödjére. Kapcsolata Lédával ekkor már állandó feszültségektől terhes, együttlétük nem hozza meg a békés összhangot, jellemző, hogy egy-egy összeveszés után Ady csak levelezik az asszonnyal a szállójából, miközben sokat éjszakázik, dorbézol a párizsi mulatókban. Naphosszat ágyban marad, nem akar Lédával találkozni, elutasítja az asszony közeledési kísérletét. Egyik levelében így ír: „Kedves Adél, olyan beteg s halálra szánt vagyok, hogy engem az ágyamból az Isten se zsarolhat ki. Ha van türelme egy lehető beszélgetésig, úgy kérem, őrizze meg e ritka érzelmét. Nagyon rossz leveleket kaptam egyébként is hazulról, nincs rózsás kedvem. Szeretettel csókolja kezeit Ady”

Bölöni György szerint „Ady Párizsba döntő elhatározással ment ki, de sorsdöntés helyett jöttek az új viharok. Léda, hogy férjétől elszakadjon, és Ady, hogy Lédát örökre magához kösse: nem képesek magukat elszánni. Léda, ha izgatta is a költő dicsősége, ugyancsak felvetette magában, vajon milyen lenne kényelmet kívánó asszonyélete ezekután? S vajon Ady részéről megvolt-e még mindig a készség a változás vállalására? Hálás-e még mindazért, amit Lédától kapott, aki poétává avatta? Szerető-e még? Tud-e áldozatot is hozni?

*Az egyik kórház előtt
csónakra várva gyűltek össze
az emberek*

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

És vajon hű-e s hű lehetne-e még? És mint férj? Hűség? Mialatt Ady legőszintébb és legmélyebb Léda-imádó verseit írja és Léda aranszobrát mintázza lírájában, akkor is bevallja önmagáról: »Csókjaimat szedtem, vettem / Híven sohase szerettem. // Ha esküdtem s majd meghaltam: / Legjobb asszonyom megcsaltam. // Ha akartam, ha ígértem, / Gonosz voltam tervben, vérben. // Ha öleltem, ha csókoltam, / Borús komédiás voltam.«

Ady szexuális hűtlenségeit nem is nagyon titkolta Léda előtt. Néha Léda nyílt tudtával estek tivornyái. De Ady szemet vetett a házban és ház körül is a valamirevaló fehércselédekre. Efellett mégsem lehetett Lédának szemet hunynia. A viharokat és komplikációkat mégsem ezek hozták. A konfliktus abból nőtt, hogy most, amikor igazán élesen döntőre jutott közöttük a helyzet, el kellett volna dőlnie összetartozásuknak mindörökre. Ady

jobban érezte férfi és költő lényének presztizsét, mint valaha. A diadalmas Ady volt. A hódító, a hírnév szárnyán szálló nagy poéta, a megejtő szép férfi, és most több szabadságot, több csapongást és kevesebb kényszert kívánt, mint idáig. [...] Ady, mint vallotta, életének e szakaszában az általa megjósolt viharok százszorosát élte át. Léda az elválást sejtő, a hímveszejtő kétségbeesés kegyetlenségével tépi, marcangolja. A Léda-szerelemben Ady ilyen ideg-tornázó, őrült időket még nem élt át. »Itt, szivemre, éhes csőrrel, / Húsevővel, vérevővel, / Héja-csapatok lecsaptak / S már sikoltni sem tudok.« Ady tépett, levert, veszett.”

Párizs nagy árvize

A leesett hó és a nagy esőzések miatt az 1910-es esztendő első hónapjában nagy árvíz volt Párizsban. A Szajna 1910. január 28-án 862 centiméteren tetőzött Párizsban, rég nem látott hatalmas árvizet okozva. Az ezt megelőző nagy áradás 1876-

ban volt 650 centiméterrel, ezt a szintet január 23-án érte el a folyó 1910-ben. Körülbelül 20 000 épület került víz alá a francia fővárosban, gyárakat, üzemeket árasztott el a víz, volt, ahol robbanás történt. Az épülő metróhálózat jó része is víz alá került. A külvárosokban rengeteg ház megsérült, a csatornarendszer és a befedett patakok medre is megtelt vízzel, kiöntött a csatornázatlan területeken lévő több tízezer emésztőgödör. A járványtól való félelem miatt a város szemetét közvetlenül a Szajnába öntötték, hogy mielőbb elhagyja a fővárost.

Az árvíz tetőzésének napján Itóka levélnaplójába a következőket jegyezte le: „...Nálunk eddig csak a földszintig

Itt már megérkezett a csónak

van a víz, de ettől elromlott a vízvezeték, és most nincs ivóvízünk, azt a Place Dauphine-i kis kútról kell hozni. Tegnap ugyan szép idő volt, és kezdünk is már reménykedni a bajok megszűnésében, de ma ismét szakadt az eső, és egyre dagadt a Szajna. A Place de l'Opérától, a Boulevard Capucines Nr. 27-ig mélyen lesüllyedt a föld, összeomlástól félnek és elzárták az utat. A Quai des Augustine-on úszni lehet. A Rue du Bac-on is csak csónakkal járnak. A nagy áruházakban, színházakban nincs világosság. Sötét és búsképű Párizs. Olyan mintha ostrom alatt lenne. A Quai du Louvre-on nagyobb lett a beomlás. És a Szajna még egyre szélesedik. A hidak íveiből már alig látszik valami. Féltik a Notre Dame környékét is.”

És Ady? Ő csak a maga bajával törődött, egyetlen levelében sem említette a párizsi árvizet. Mindössze egy képeslapon tesz utalást a természeti katasztrófára, azt is annak elmúltja után postázta: Beretvás Hugónénak 1910. február 15-én írja: „Sok üdvözet a már árvíztől megszabadult Párisból – kézcsókoló, igaz híve Ady E.”

De ne vádoljuk a költőt közömbösséggel, hiszen írt ő egy tudósítást erről a természeti katasztrófáról *Párizs szörnyű napjaiból* címmel. Az írás a *Pesti Napló* 1910. február 4-i számában jelent meg:

„Aki talán már kezdett kijózanodni ebből a nagy, dicső és aljas Párizsból, most megint halálosan beleszeretett. Ez az Urbs mégis, ez az igazi város, csakugyan Párizsban vizsgálják állandóan az emberiség, hogy mennyit tanult. Soha még szebb példáját az emberi heroizmusnak nem adta város, mint most az özönvíz-sújtotta Párizs. Hiszen régi dolog, s ez nem is erény: a francia nem akar sohse tudni arról, hogy van veszély, s nem ijed meg tőle,

141 Paris-Venise — Inondations 1910 - Vue d'ensemble sur la Place Lachambaudre

ha jön. De most szörnyű volt a veszély, egész Párizst fenyegette mindenestül, s ha csak a Louvre elpusztul, nagyobb világkatasztrófa történt, mint Trója pusztulása. És a modern Ninive népe odaállt az ár elé, ez a léha Párizs elhatározta, hogy leckét ad a komolyságból és emberi méltóságból a világnak. Ez a tragikai fenség, mikor az emberek odaállnak megvadult elemek elé, s azt mondják: nem félünk, föl vesszük a harcot.

Gyönyörű volt Párizs, aki most látta, sohse felejt el, s aki most látta, sohse fog rá haragudni. Nálunk, Budapesten egy tűzvész, afféle például, mely a parlamentben vagy a királyi palotában csapna föl egekig avagy egy híd omlás a Dunán, már megtébolyítana minden embert. Párizsban az emberek mozgásán, arcán nem láthatott senki semmi rendkívülit akkor se, amikor a legnagyobb volt a veszély. Akiket bárkán kellett kimenteniök emeletekig előntött házaikból, azok se jajgattak. Egy nagykereskedő ismerősöm, akinek raktárában egy nap alatt százezer franknyi áru pusztult el, bárkára

ült, s enivalót vitt inséges alkalmazottjainak. Volt egy rendőrtiszt, aki négy napig dolgozott, aludni semmit se aludt, enni alig evett valamit, s erőszakkal kellett posztjáról pihenésre vinni. A Rue Royale-on egyszerre megnyílt a föld, s a járókelők nem azzal töltötték az időt, hogy szerencsés megmenekülésüknek örüljenek, hanem azonnal mentéshez fogtak. Érdemes embernek születni, annyi szép emberi gesztust látott az ember e néhány, szörnyű nap alatt.

És se kocsi, se villamos, se világítás, se elég élelem, és megmérgezett az ivóvíz. A Rue de la Paix ékszerészei elviszik boltjaikból rengeteg millió

*Ahol alacsony volt a víz
szintje, ott egyszerűen
belegázoltak az emberek*

értékű ékszereiket, s a lapok különkiadásai ostromállapotot újságolnak. De azért semmi félelem, pedig az apacsok dolgoznak, hanem ha eddig az emberséges türelem nonpluszult-rájával kezelte az apacsokat Párizs népe, most nem ezt cselekszi. Komolyan, mint egy törvényszék, agyonveri vagy fölakasztja azt a zsványt, aki ilyen alkalmatlan időben zsványkodik. Mindenütt az emberségnek olyan komoly, tiszteletre intő öntudata, ami majdnem ujjongásra késztené az embert. Nem kell gyújtóíveket szétszórni, harangozni: egyetlen napilag csak három nap alatt több, mint nyolcszázezer frankot gyűjtött össze a károsultak számára.

Másként pedig fölséges két vagy három estéje volt annak, aki kocsin vagy gyalog, rettenetes kínok árán bejárhatta az özönvíz-borította Párizs érdekesebb részeit. Velence, mely magát nagygyá, szebbé álmodta, de mely nagyság és szépség, mint minden igazi nagyság és szépség, halállal van átlengve. És Párizsban mindig dalolnak, akkor is daloltak, amikor a Commune-t vérbefojtották s most is dalolnak. Ahol nagy a csődület, két-három trubadur dalba fog, s az

ember hallja messze még, ma is még és talán mindig:

*A chaque instant on entend
Les échos alarmants
D'un nouvel accident plus tragique,
Et tant que nous vivrons,
Nous nous rappellerons
Cett' vision fantastique.*

És mint a vízáradat, úgy születnek az alkalmi versek, nóták s közöttük nem egy kedves, finom és illatos. És az istentelen Párizs, mely olyan gyönyörű emberséggel fogadta és viselte a csapást, így énekel utcai énekeseivel az úristenhez:

*Dieu de bonté, de clémence,
Pourquoi tant de souffrances?"*

Jó szolgálatot tett a palló is

Árvíz után egy ideig még Párizsban

Ady Párizsban Lédától távol, magányosnak érezte magát, még tudósításokat is alig ír, azt is inkább csak a *Pesti Napló*-nak, emiatt talán a megszokottnál is inkább levelezés útján tartja a kapcsolatot az otthoniakkal.

Az ötödik párizsi útját szorgalmazó Lajos öccséhez írott párizsi leveleiben többnyire betegségére és anyagi gondjaira, valamint Léda asszonnyal való megromló kapcsolatára panaszkodik.

Természetesen továbbra is küldi írásait a *Nyugat* számára, amely egyetlen biztos kereseti forrása volt ebben az időben. Március 27-én is három verset küld, ezek a lap 1910. április 1-i számában jelentek meg. Közöttük az Ady mostani lelkiállapotára jellemző, költészetének halál-motívumát példázó vers, *A meghívott Halál*.

Itt már csak a lámpaoszlop csúcsa látszik ki a vízből

1910. május 7-én azt írja Ady a *Nyugat* szerkesztőségének, hogy három hét óta parázson ül, s nem tud hazautazni. Ennek oka adóssága, pénztelensége, de végül csak átutalhatták számára a laptól a járandóságát, mert május 17-én elhagyta Párizst.

Az előző négy párizsi útjához képest eléggé szokatlan volt Adynak ez a mostani látogatása. Bölöni szerint Ady azzal az elhatározással érkezett Párizsba, hogy Lédát elszakítja a férjétől, hogy az asszonyt örökre magához kösse. Komoly elhatározás lett volna, ami egyáltalán nem volt jellemző Adyra, aki mindig mástól várta a döntést. Valószínűleg ez esetben is

így történt, főleg miután Ady látta a Léda és férje közötti egyre mélyülő ellentéteket. Ezek nem az elszántságát erősítették, hanem inkább megrettent a lehetőségtől, és az első nagyobb veszekedésük után – amire talán ismét Léda vélt vagy valós féltékenysége adhatott okot – Ady gyorsan visszavonult, „beteg” gubbasztott a szállodájában, tartózkodva, sőt olykor udvariasan, de elutasítva a Lédával való közvetlen

találkozást. Az asszony erre megsértődve visszahúzódott a csigaházába. Majd csak a Budapestre való érkezése másnapján írt Ady az asszonynak, hogy utána ismét folytatódjék közöttük a „se vele, se nélküle”, egészen a végleges szakításig.